

راهنمایی برای تدوین طرح درس کلاسی در آموزش از راه دور

تفکیک و بازسازی سه مرحله یادگیری خارج از کلاس درس

در این یادداشت کوتاه تلاش شده است طرح‌واره یاددهی-یادگیری برای این منظور صورت‌بندی و پیشنهاد شود. این طرح‌واره پیشنهادی که با استفاده از امکانات شبکه اجتماعی در پیام‌رسان‌ها قابل اجراست، می‌تواند حدی از تعامل و جریان بازخورد را بین دانش‌آموزان و معلم ایجاد نماید؛ زیرا همان‌گونه که گفته شد، عنصر اصلی یادگیری جمعی که در کلاس درس رخ می‌دهد، همین تعامل و روابط است. این طرح‌واره یاددهی-یادگیری کاملاً انعطاف‌پذیر بوده و می‌تواند در دروس مختلف و پایه‌های مختلف مورد استفاده قرار گیرد.

مقدمه: اهمیت حفظ تعامل معلم دانش‌آموز در دوران تعطیلی بلندمدت مدارس

معلمان ما با وجود نامرادی‌های زیادی که در طول سالیان دیده‌اند، نشان دادند که بسیار حرفه‌ای هستند. مراد من از حرفه‌ای بودن سطح تخصص نیست بلکه در اینجا سطح تعهد و مسئولیت حرفه‌ای و پای بندی به ارزش‌های اخلاق معلمی است. آن‌ها این روزها و درحالی‌که شیوع کووید ۱۹ مدارس را به تعطیلی بلندمدت وادار ساخته متعهدانه به روش‌های گوناگون تلاش می‌کنند تا خلأ تعطیلی مدرسه را تا حد ممکن جبران کنند. از آنجاکه این شرایط پیش‌بینی نشده بود، آمادگی برای مقابله با این چالش کافی نیست. متأسفانه زیرساخت‌های مناسب مانند اینترنت پرسرعت و پلتفرم‌های آموزشی کلاس درس مجازی توسط مراجع ذی‌صلاح برای این مواقع در کشور فراهم نشده است. در این وضعیت خلاقیت‌های معلمان راهگشای مواجهه با این تعطیلات طولانی است.

خوب می‌دانیم که ماهیت و ارزش تربیتی که در مدرسه و کلاس درس رخ می‌دهد در ارتباط و تعامل رودررو و چهره به چهره است. ارزش تجارب یادگیری مدرسه‌ای و کلاسی در این ویژگی‌اش نهفته است. آسیب اصلی تعطیلات مدارس در حذف شرایط تعاملی بین دانش‌آموزان و معلم و بین خود دانش‌آموزان است. در شرایط کنونی که به نظر می‌رسد مهم‌ترین راهبردهای مقابله با آثار تعطیلی مدارس، بهره‌گیری از ظرفیت فضای مجازی است؛ باید بهره‌گیری از فضای مجازی به گونه‌ای باشد که مشکل فقدان تعامل را اندکی کاهش دهد.

فضای مجازی باید به گونه‌ای در طراحی آموزشی و تدوین طرح درس‌ها مورد استفاده قرار گیرد که بیشترین فرصت تعامل را فراهم کند و دانش‌آموزان را از حالت انفعال خارج سازد. به همین دلیل تلویزیون آموزشی و بسته‌های آموزشی آفلاین از منظر تعامل ضعیف‌ترین راهکار به شمار می‌روند.

در این یادداشت کوتاه تلاش شده است طرح‌واره یاددهی-یادگیری برای این منظور صورت‌بندی و پیشنهاد شود. این

طرح‌واره پیشنهادی که با استفاده از امکانات شبکه اجتماعی در پیام‌رسان‌ها قابل اجراست، می‌تواند حدی از تعامل و جریان بازخورد را بین دانش‌آموزان و معلم ایجاد نماید؛ زیرا همان‌گونه که گفته شد، عنصر اصلی یادگیری جمعی که در کلاس درس رخ می‌دهد، همین تعامل و روابط است. این طرح‌واره یاددهی-یادگیری کاملاً انعطاف‌پذیر بوده و می‌تواند در دروس مختلف و پایه‌های مختلف مورد استفاده قرار گیرد.

امید که راهکار پیشنهادی در این شرایط برای هدایت و نظم‌بخشی به تلاش‌های معلمان پر تلاش مفید افتد. گرچه اطمینان دارم کم‌وبیش این فعالیت‌ها در جریان است و توسط همکاران در سطح کشور دنبال می‌شود. ارزش این نوشتار نظم‌بخشی به مجموعه تلاش معلمان است. شایان یادآوری است که حداقل موردنیاز برای اجرای این الگو برای طراحی درس ایجاد یک گروه در پیام‌رسان‌هاست. برای اجرای و یادگیری یک واحد درسی پیاده کردن نقشه با شش گام زیر مناسب است. ضمناً این طرح‌واره در هر شرایط دیگری که معلمان به آن نیاز داشته باشند قابلیت اجرایی دارد.

هسته اساسی الگوی آموزش از راه دور: تفکیک سه مکان-زمان در یادگیری

الگوی آموزش از راه دور یک تفاوت مهم با روال معمول کلاس‌های درسی دارد. یادگیری از راه دور سه نقطه اوج زمان یادگیری دارد درحالی‌که یادگیری معمول در آموزش مدرسه‌ای تنها یک نقطه اوج زمانی دارد که آن هم در کلاس رخ می‌دهد. در الگوی معمول یادگیری در کلاس درس ۳ مرحله اصلی یادگیری یعنی ارائه آموزش اولیه، دریافت بازخورد و تکمیل آموزش به گونه‌ای انعطاف‌پذیر و گاه درهم‌آمیخته به واسطه تعامل حضوری معلم و دانش‌آموز در یک‌زمان و مکان رخ می‌دهد.

اما در آموزش از راه دور به دلیل از میان رفتن امکان‌ها و ظرفیت‌های ارتباط رودررو لازم است مراحل اصلی یاددهی و یادگیری به تفکیک زمانی-مکانی مورد توجه قرار گیرد؛ در غیر این صورت با از دست دادن هر یک از ۳ مرحله اصلی یادگیری، آموزش ناقصی شکل خواهد گرفت. بنابراین در الگوی آموزش از راه دور ۳ مرحله اصلی آموزش از هم تفکیک شده و ۳ مکان-زمان اصلی و به عبارت دیگر ۳ نقطه اوج در یاددهی-یادگیری را ایجاد می‌کنند. این سه نقطه اوج عبارتند از:

۱- یادگیری در خانه (آموزش اولیه)

۲- ارائه و دریافت بازخوردها

۳- تکمیل آموزش در کلاس مجازی

بنابراین بر اساس این الگوی معیار در یاددهی-یادگیری آموزش از راه دور شامل ۶ گام زیر می‌شود.

گام نخست: ارائه منابع و محتواهای مربوط به درس

تعیین و مشخص کردن یکی از واحدهای یادگیری کتاب درسی، پیشنهاد و ارائه منابع و محتوای متناسب با آن. این منابع می‌تواند متن‌ها، فیلم‌ها، فایل‌های صوتی و تصویری، اسلایدها، گیف‌ها و نرم‌افزارهای متناسب با هدف درس باشند. نقشه اولیه فعالیت‌های یادگیری موردنیاز کشیده می‌شود. در این گام درواقع معلم اقدام به تولید یک بسته فعالیت می‌کند. تا طبق محتوای بسته، دانش‌آموزان درگیر فعالیت‌های یادگیری شوند. بسته فعالیت چیز پیچیده‌ای نیست. به‌سادگی می‌تواند شامل چند فعالیت یادگیری نه‌چندان پیچیده باشد مثلاً:

گوش دادن به فایل صوتی

خلاصه کردن درس

کشیدن یک نقشه مفهومی از درس

بلند خواندن یک متن

طرح چند پرسش از درس

پاسخ به چند پرسش

حل یک مسئله

رسم شکل و نمودار

...

در این گام همچنین هدف یادگیری واحد درسی هم برای همه دانش‌آموزان به اشتراک گذاشته می‌شود. تا آگاهانه فعالیت‌های پیشنهادی انجام شود.

نمونه متن راهنمای دانش آموز

گام دوم: اطلاع‌رسانی و اطمینان از دسترسی به محتوا

اطلاع‌رسانی و در اختیار قرار دادن بسته فعالیت است تا دانش‌آموزان در منزل با انجام فعالیت‌های پیشنهادی و درگیر شدن با آن محتوای مشخص شده گام‌های اولیه یادگیری را بردارند.

گام سوم: یادگیری انفرادی در خانه

بسته فعالیت توسط دانش‌آموزان در منزل باز شده و فعالیت‌های خواسته شده انجام می‌گیرد. دانش‌آموزان در این مرحله در صورت لزوم با کمک والدین بسته فعالیت را عملیاتی و اجرا می‌کنند البته روشن است که در این گام دانش‌آموزان هم‌چنین می‌توانند از برنامه‌های تلویزیون آموزشی و سایر منابع کمک‌درسی و کمک‌آموزشی که در اختیار دارند، بهره ببرند. این به امکانات موجود در منزل و توانایی والدین نیز بستگی دارد.

این گام معمولاً در آموزش‌های معمول کلاسی کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، لیکن در آموزش‌های مجازی گامی لازم و غیرقابل حذف است. معلم باید بتواند به کمک والدین دانش‌آموزان را مجاب کند تا حتماً وقت کافی برای یادگیری انفرادی مطالب ارسالی معلم را صرف کند. هر ابزاری برای حفظ ارتباط شما با والدین دانش‌آموزان کمک خواهد کرد که دانش‌آموزان زمان بیشتری درگیر محتوای آموزشی باشند.

گام چهارم: ارائه بازخوردها به معلم و سایر دانش‌آموزان

همان‌گونه که در بسته فعالیت آمده معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که بعد از انجام فعالیت‌های پیشنهادی درک و فهم خود را از درس و محتوای مشخص شده در گروه مجازی (کلاس مجازی) که با مدیریت معلم ایجاد شده است به اشتراک بگذارند. این گام در وهله اول نوعی یادگیری دانش‌آموز از دانش‌آموز محسوب می‌شود. در این مرحله معلم می‌تواند

فرصت همسال سنجی هم فراهم آورد تا اگر دانش‌آموزان نقد و نظری نسبت به درک و فهم هم‌دیگر از محتوا دارند بیان کنند. مطالعه نظرات و جمع‌بندی‌های دانش‌آموزان در گروه به معلم کمک می‌کند تا از کیفیت یادگیری دانش‌آموزان (فهم‌ها و بدفهمی‌های آنان) اطلاعاتی کسب کند. بر اساس این درک و فهم از وضعیت یادگیری دانش‌آموزان، ممکن است معلم برای دادن چند فعالیت یادگیری مکمل نیز فکر کند. برای این کار دانش‌آموزان فرصت دارند تا در طول روز بازخورد یادگیری‌های خود را به اشتراک بگذارند تا دیگران ببینند و در صورت لزوم نظر بدهند. معلم نیز با جمع‌آوری بازخوردها خود را آماده مرحله بعدی آموزش می‌کند. باید توجه داشت که هر چند انجام گام چهارم کمی دشوار است، کلیدی‌ترین گام برای جبران عدم تعامل معلم و دانش‌آموز در آموزش از راه دور است و در نهایت باعث خواهد شد بهره‌وری آموزشی به مراتب بیشتر شود.

گام پنجم: برگزاری کلاس مجازی و پاسخگویی به مشکلات و ارائه مطالب تکمیلی

گام پنجم به یک معنا امتداد گام قبلی است. تصویر به‌دست‌آمده از بررسی آنچه دانش‌آموزان به اشتراک گذاشته‌اند در این گام مورد استفاده معلم قرار می‌گیرد. معلم می‌تواند با ایجاد نشست‌های مجازی در گروه (در زمانی مشخص که حتی امکان همه حضور داشته باشند) در گروه فرصت را به حل‌وفصل مشکلات یادگیری و پاسخگویی به مسائل دانش‌آموزان اختصاص دهد. در این مرحله یادگیری دانش‌آموزان به دلیل ایجاد نوعی تعامل، تعمیق می‌یابد. در این گام هم‌چنین معلم می‌تواند به ارائه فعالیت یادگیری مکمل از نوع تمرینی [۱]، ترمیمی [۲] و بسط [۳] بدهد، به‌صورت گروهی یا فردی اقدام کند. این تکالیف نیز به تعمیق یادگیری کمک می‌کند. برای دریافت نتیجه اجرای این تکالیف، بازه زمانی مشخص شده تا دانش‌آموزان آن‌ها را به معلم برسانند. پیشنهاد می‌شود اگر برای خود و دانش‌آموزانتان ممکن است در این مرحله به جای استفاده از شبکه‌های اجتماعی از پلتفرم‌های آموزش آنلاین استفاده کنید. تا زمانی که شبکه شاد بتواند در عمل مورد استفاده معلمین قرار گیرد، استفاده از پلتفرم‌های ایرانی زیر به شما کمک می‌کند کلاستان را سر وقت و با حضور همه دانش‌آموزان برگزار کنید.

برخی از پلتفرم‌های ایرانی آموزش آنلاین عبارتند از:

پافکو: //:/

اسکای روم: ..//:/

وبرنو: //:/

ایسمینار: //://

وبینار: //://

گام ششم: ارائه بازخورد نهایی به دانش آموز

بررسی تکالیف و فعالیت‌های یادگیری است. این فعالیت‌ها توسط معلم بررسی می‌شود. معلم می‌تواند برای بازخورد دادن به صورت فردی یا گروهی اقدام کند. معلم می‌تواند فعالیت‌های یادگیری انجام شده، ذخیره نموده تا بعدها شواهدی برای ارزشیابی عملکرد دانش‌آموزان باشد. به‌ویژه دوره متوسطه که معلمان نیازمند نمره مستمر هستند. این شواهد می‌تواند منبعی برای نمره‌گذاری تکوینی یا مستمر باشد. در واقع عملکرد دانش‌آموزان در پوشه کار الکترونیکی ذخیره و مدیریت می‌شوند.

همچنین لازم است یادآور شویم هنر هر معلم در این است که چنین راهکارهایی را با موقعیت کاری خود متناسب کرده و از آن استفاده می‌کند. امیدواریم این یادداشت کوتاه برای معلمان عزیز مفید افتد. در پایان لازم است از خانم پُرسا، خانم جاماسبی، خانم فاضلی (از استان فارس)، خانم عضایی (از استان اصفهان) و آقای دکتر نویدی (عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش) که با ارائه نظرات خودشان در اصلاح و تنقیح این متن یاریگر من بودند تشکر کنم.

دکتر محمد حسنی (عضو هیئت‌علمی پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش)

با همکاری مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری

[۱]. فعالیتهای مکمل تمرینی فعالیتهایی هستند که موجب پایداری یادگیری می‌شوند.

[۲]. فعالیتهای ترمیمی فعالیتهای هستند که برای جبران و رفع مشکلات یادگیری طراحی شده و مورد استفاده قرار می‌گیرد.

[۳]. این فعالیتهای یادگیری برای توسعه فهم و درک دانش آموزان از موضوعات درسی صورت می‌گیرد.